

Vladimír Novotný

Neznámý román všedního dne

Sám název a téma nynější opavské literárněvědné konference ČASOPIS KVĚTEN A JEHO DOBA vybízí ke zhodnocení historického významu tohoto pražského literárního periodika, jakož i dobových aspektů, spjatých s existencí a působením poetiky básnické generace tzv. květnáků. Byl však Květen scénou otevřenou celému tehdejšímu spektru literárního života? Nepředstavoval pouze dílčí a dobou svého vzniku stigmatizovaný, třebaže osobitý a zejména z pohledu literární historie velice výrazný fenomén české slovesné kultury? Tendence k umělecké reflexi konkrétní reality prostřednictvím poetiky všedního dne, tj. prostřednictvím slovesného tvaru tlumočícího stylizovanou autenticitu přece existovala v české literatuře v určitém smyslu i před Květnem. Tato tendence pronikala i do prozaických knih té doby (srov. například první Hrabalovy povídky, zčásti vydané v *Hovorrech lidí*, posléze zčásti zařazené do neuveřejněného souboru *Skřivánek na niti*) a v menší míře též do dramatických děl (srov. kupříkladu tehdejší Hrubínovu modifikaci žánru lyrického dramatu v *Srpnové neděli*).

Můžeme tudíž přijít s pracovní hypotézou, podle níž časopis Květen - jehož úlohu pro všední den české kultury nemáme v úmyslu nikterak zpochybňovat či zrelativizovat - coby nové literární periodikum do značné míry reflektoval pouze jeden okruh tehdejších liberálních a „antidogmatických“ nálad a postojů v naší literatuře druhé poloviny padesátých let. Ta se vyvíjela (vskrytu i zjevně ovlivněna pozdním evropským existencialismem a navenek i sociální prózou let padesátých) směrem k dominantní roli principu tzv. všednosti, každodennosti, komorní epičnosti v struktuře uměleckého díla. Tehdejšímu faktickému stavu věcí kulturních a literárních by tudíž zřejmě mnohem víc odpovídal pozměněný název opavské konference, totiž DOBA A JEJÍ KVĚTEN. Tím se dosavadní souřadnice české literatury analyzovaného období dostávají do poněkud univerzálněji interpretovaného časoprostoru. Propojenost literární tvorby s limitujícími mimoliterárními faktory a s diktátem dobových společenských norem měla nejen během několikaletého vydávání, ale i na analyzovaném přelomu padesátých a šedesátých let mnohem závažnější a truchlivější roli, než máme zpravidla za to. V české kultuře trvale působily celé shluky společenských a estetických problémů, které zůstávaly zamlčované, nevyslovené, nedopovězené. Ani publicistika, ani konkrétní literární texty se jimi zabývat nemohly ani nesměly - tj. ani na stránkách Května.

Přes takové kroky, jímž bylo například právě založení časopisu Květen, byl liberalismus tehdejší státní kulturní politiky pouze vnější: apologeticky ztvárňovaná „Doba“ dál určovala, co je dovoleno a co nikoli. Jejím synonymem byla i v časech Května striktní, byť již o poznání liberálnější se tvářící cenzura. O mnoha společenských neduzích či o nedávných justičních zločinech ještě dlouho nesměla padnout takřka ani zmínka. V letech, kdy vycházel Květen, přes četné intervence kulturních osobností byly dosud vězněny takové vrcholné postavy české literatury jako například Jan Zahradníček nebo Bedřich Fučík. Mnozí spisovatelé, kteří si získali renomé za první republiky, sice zůstali na svobodě, měli však skrovné a mizivé publikační možnosti. Mohli vydat své nové práce někdy až po několikaleté, někdy i více než desetileté nedobrovolné prodlevě, po níž se dostávali se svými

knihami (anebo pouhými reedicemi, existenčně bezpochyby potřebnými, oddalujícími však vydání jejich nových rukopisů) do zcela odlišného kulturního a literárního kontextu, v němž jim bylo častokrát - někdy až do jejich skonu - vykazováno místo doživotních outsiderů. Prý již neměli současnosti co říci: to se stalo výsadou nového literárního pokolení. Ti, kdo mohli do chůru mladé a mladší české literatury vnést tón zralosti a zkušenosti vzhledem ke svému různorodému estetickému a myšlenkovému rodokmenu, vesměs nebyli ani v nedlouhé „době Května“ - přípuštění ke slovu.

Tyto teze je možné dokumentovat na příkladu životního a tvůrčího osudu spisovatele nyní již takřka beznadějně zapomenutého či zapomínaného - rodáka z Kylešovic u Opavy, podle dnešní topografie tedy již opavského rodáka A. C. Nora, vlastním jménem Josefa Kavána (1903-1986), slezského romanopisce a publicisty. V letech 1945-1948 byl A. C. Nor ve své činnosti jako člen Syndikátu českých spisovatelů natolik agilní a do té míry se neústupně a houževnatě zasazoval o zachování této instituce coby demokratické, nadstranické a nepolitické organizace, až byl ze Syndikátu vyloučen ihned po 25. únoru 1948, jako jeden z prvních literátů. Vzápětí mu také bylo nadlouho znemožněno publikovat. V jarních měsících roku 1948 autor ještě dokončil třetí díl své slezské válečné trilogie *Vichřice* (vyšel až roku 1965), zato ve zbývajících osmatřiceti letech svého života se musel s literární tvorbou (až na několikero výjimek) rozžehnat. Nemohl již působit coby spisovatel z povolání - ačkoli jeho knihy byly i na konci čtyřicátých let čtenářsky nadmíru úspěšné a v nakladatelství Aloise Hynka už měly začít vycházet mnohadílné *Norovy Sebrané spisy* -, nesměl však působit ani jako nakladatelský editor. Mohl si být stále víc jist, že mu z politických či kádrových důvodů - vzhledem k jeho osobě, která byla v tehdejší české kultuře charakteristická *persona non grata* - žádná nová kniha v dohledné době nevyjde.

Také Nor by zanedlouho s největší pravděpodobností figuroval v některém z procesů pouňorové doby po boku tzv. velezrádců Z. Kalisty, J. Knapa či J. Kostohryze, zachránila ho však náhoda. Na inkriminovanou schůzku svých literárních přátel na Moravě, která pak byla označena za jedno ze spiknutí proti republice, se z rodinných důvodů nemohl dostavit. Pouhý fakt, že Nor nebyl za své smýšlení a za své postoje souzen a žalářován, třebaže byl na "indexu" a hrozila mu ztráta majetku a úřední deportace z Prahy do pohraničí, nicméně sehrál v jeho osudu důležitou roli: spisovatel si stále mohl zachovat určitou naději, že jednou, až se poměry projasní, bude zase moci publikovat. Po Stalinově smrti dosáhl A. C. Nor dokonce i toho, že vedoucí činitel Svazu čs. spisovatelů, prozaik Jan Drda, vyslovil veřejný souhlas s tím, že v případě tohoto tvůrce nejde o tzv. nepřítel státu.

S výjimkou několika drobných prací však spisovatel porušil své literární odmlčení v letech 1948-1973 (později se už nemohl zejména ze zdravotních důvodů věnovat systematictější tvůrčí činnosti ani pod krycím jménem či pseudonymem) pouze dvakrát. Po roce 1969 pochopil, že další celospolečenská náprava věcí veřejných nastane až za drahý čas, že za jeho života se mu už nenaskytne příležitost vydat novou knihu a že tudíž nemá takřka žádný smysl ji začínat psát. Poznal, že je naopak zapotřebí podat autentické svědectví o společenské epoše, která v čase srpnové okupace 1968 definitivně dovršila jednu svou fázi, a tak začal pracovat na pamětech, jež se mu podařilo dokončit pod názvem *Život nebyl sen*. Právě na jejich stránkách se A. C. Nor podrobně rozepisuje mj. také o svém posledním pokusu vydat románový rukopis v tzv. oficiálním nakladatelství - a tato historie se chronologicky vztahuje právě k „době Května“.

Do této své labutí písň se A. C. Nor pustil zčásti již roku 1953, když se mu podařilo nastoupit do funkce jazykového korektora v Technicko-vědeckém nakladatelství. Předtím totiž nějaký čas pracoval z nezbytí jako pomocný dělník ve fabrice a později jako zaměstnanec truhlářské dílny. Říkalo se, že tak učinil dobrovolně, ve skutečnosti nastoupil do tzv. výroby z existenčního donucení, kvůli holé obživě. Jeho nový románový text rovněž

z tohoto důvodu dlouho zůstával ve stadiu počátečních poznámek a náčrtů, pouze občas se jím Nor mohl zabývat soustavněji. Až na začátku roku 1956, kdy se poměry počínaly opatrnicky a pozvolna liberalizovat, přijal zapovězený spisovatel nabídku svého dlouholetého přítele Viléma Závady a obdržel z jeho iniciativy tvůrčí stipendium Českého literárního fondu. Mezitím se totiž Nor přesvědčil, že jako napůl technický zaměstnanec nakladatelství nedokončí svůj román ani za drahý čas. Díky stipendiu, tj. v přijatelnější sociální situaci, se mu podařilo uzavřít práci na románu již na konci roku 1957 a zaslat jeho rukopis s průvodním, autorovy záměry a postoje obšírně vysvětlujícím listem do nakladatelství Československý spisovatel. Norův dopis tehdejší redakční činovnice, zejména členy ediční rady, patřičně rozběsnil a víceméně *a priori* rozhodl o tom, že román nebyl a nemohl být v době svého vzniku vydán.

Je zajímavé, jak A. C. Nor svou poslední prozaickou knihu zpočátku pojmenoval, přesněji řečeno - jak ji měl v úmyslu pojmenovat. V strojopisném originálu tohoto Norova rukopisu (tedy v textu, jež spisovatel zejména v druhé polovině šedesátých let ještě krátil, údajně „zmírňoval“ jeho společenskokritické ladění a přepracovával ho zejména po stránce kompoziční) čteme na titulním listě název *Cesta tmou*. V rukopisných Norových memoárech *Život nebyl sen*, po roce 1986 odevzdaných do Památníku národního písemnictví, se však dočítáme, že tehdy, na konci roku 1957, kdy prozaik odevzdal román do nakladatelství Československý spisovatel, se tento román, zpočátku takřka sedmisetstránkový, jmenoval poněkud či podstatně jinak - totiž *Cesta k socialismu*. Není mi známo, za jakých podmínek a kdy vznikl pozdější název *Cesta tmou* (ve zmíněných memoárech, dokončených roku 1973, se A. C. Nor nikde o pozdějším názvu *Cesta tmou* nezmiňuje). Již v onom průvodním dopise z konce roku 1957 však spisovatel připouští jako případnou alternativu další variantu názvu románu - totiž *Záleží na lidech*. Toto pojmenování vskutku relativně výstižně tlumočí jeden z hlavních myšlenkových postulátů jeho nikdy nevydané knihy.

Další modifikací názvu, kterou nalézáme přeškrtnutou na rukopisu či strojopisu knihy a která zní *Stalo se v letech padesátých*, chtěl Nor zřejmě zdůraznit dokumentární a reportážní charakter románu. Kdyby jeho *Cesta k socialismu* mohla vyjít už na konci roku 1958, tedy několik měsíců před zánikem časopisu Květen, stala by se typickým dílem své doby - jenže ona „doba Května“ měla takový charakter, že publikace Norova románu pohledu tehdejší tzv. kulturní politiky naprosto nepřipadala v úvahu. Starý Norův přítel z let dvacátých, totiž A. M. Píša, tehdy renomovaný, rozhodně však nikoli všemocný lektor Československého spisovatele, mu zjara 1958 sám prozradil, že jeho základní dojem z lektorování rukopisu románu byl asi takovýto: „Říkal jsem si: Ten Nor spadl z višně! Kdyby tento román dostal do rukou nějaký dogmatik, už byste svobodně po Praze nechodil. . .“ (rukopis *Život nebyl sen*)

Jak sám Nor charakterizoval svůj román v průvodním autorském vyjádření adresovaném vedení ústředního českého literárního nakladatelství a Svazu čs. spisovatelů? Především se ho snažil zasadit do dobových souvislostí, dovolával se aktuálních publicistických premis, připomínal i nové či novátorské tendence v sovětské literatuře - a je charakteristické, že hovořil v této souvislosti především o Viktoru Někrasovovi a Valentinu Ovečkinovi, nikoli již o tehdejší „senzaci“ tzv. nové sovětské prózy, tj. o publicisticky zacíleném, společensky neobyčejně kritickém neorealistickém románu Vladimíra Dudinceva *Nejen chlebem*, který tenkrát tolik pobouřil Chruščov a který nebyl nikdy do češtiny přeložen. S tímto románem má totiž Norova *Cesta k socialismu* celou řadu společných rysů.

V této souvislosti A. C. Nor mimo jiné uvádí: „Měl jsem v úmyslu napsat román negativní, nikoli však nepřátelský. Události v Maďarsku však mi ukazují, že výstražné vylíčení negativních typů nebudou někteří mezi vámi přijímat tak, jak by je patrně přijali ještě na podzim 1956. Já jsem tudíž dokončil román tak, jak jsem jej koncipoval už v roce 1953.

Vedle některých nesporně kladných typů líčí tedy můj román převážně typy negativní, destruktivní, škodící dnešnímu životu, a tím i dnešnímu společenskému zřízení, a pranýřuje takové typy. Je to tedy román především o negativních typech. Takový román v dnešní české literatuře doposud napsán ani vydán nebyl.

Kdybych chtěl také líčit život tak, jak jej líčí kromě velmi vzácných výjimek celá současná česká literatura, musel bych lakovat život narůžovo, jak se to dělalo doposud. Patrně bych to po řemeslné stránce spisovatelského umění také dovedl, ale vyhnul bych se životní pravdě. Nechci pěstovat literaturu únikovou volbou námětů z dávné minulosti. Spisovatel má vždy, i v dnešní době a v té zejména, vidět především současnost a vyjadřovat svůj vztah k ní. Vyznávám, že spisovatel je a má být opravdu svědomím doby. A dnešní spisovatelé přestali snad už téměř všichni tímto svědectvím doby být.

Nejsem oficiální spisovatel a vidím také rub života, jeho stinné stránky, dnes skrývané nebo i popírané anebo aspoň takové, že se o nich raději mlčí. Že však jen „kladné“ typy ze života nestačí, lze ostatně vidět i v dnešní sovětské literatuře (Ovečkin, Někrasov, *V rodném městě*). Kladné typy nacházejí nejen tam, kde se doposud vždy hledaly a našly, tj. mezi příslušníky strany. Utajováním se zlo nikdy nenapraví. Chyby se musejí pranýřovat a odstraňovat. Proto je také já ve svém románu vytýkám na typech špatných lidí, stavím na pranýř také takové členy strany, kteří v každé výtce, v každém kritickém hlasu, v každém náznaku opozice vidí ihned čin nepřátelský, protistátní. „(Srov. rukopis *Život nebyl sen*.)

Jaké byly další osudy Norova románu? Jan Pilař, který v dubnu 1959 nastoupil v nakladatelství Československý spisovatel jako jeho nový ředitel, požádal o posouzení rukopisu tři lektory - A. M. Píšu, Jana Otčenáška a Josefa Vohryzka, kmenového kritika Května. Jejich stanoviska byla vesměs totožná: román by podle jejich úsudku v tehdejší době v žádném případě politicky neobstál. Otčenášek radil Norovi, aby z materiálu použitého pro *Cestu k socialismu* vytvořil tři samostatné romány, načež mu vytkl, že v díle shromáždil všechny možné pomluvy, které kdy slyšel o komunistech - a že má ve své próze jen negativní typy. Také Vohryzek tvrdil, že Norův román nemá takové kvality, jaké má současná literatura - tj. prozaická produkce z let 1957-1958, o jejichž hodnotách by se dalo i z pohledu tehdejších čtenářů velmi dlouho a velice účinně pochybovat. A tak byl rukopis autorovi vrácen a na sklonku „doby Května“ zůstalo pouze u marného pokusu ho vydat.

Teprve v polovině šedesátých let A. M. Píša při náhodném setkání Nora upozornil, že „doba“ zraje pro publikaci jeho románu - a také Otčenášek posléze připustil, že „doba“ se prý mění tak radikálně, že by snad ani nebyl Norův román považován za nějak radikální. Chyběla by mu ovšem čtenářská aktuálnost let padesátých, nicméně by prý - zjara 1968 - podle Otčenáška dokumentárně určitě působil naprosto věrohodně. Román si tehdy vyžádal Ladislav Fikar, nový ředitel Čs. spisovatele, s vydáním však váhal také on. Na základě lektorského vyjádření A. M. Píši A. C. Nor román značně zkrátil; celkem z románu vyškrtal 132 stran. Posléze však Fikar předal po srpnu 1968 rukopis do nakladatelství Melantrich (to už byla próza s konečnou platností přejmenována na *Záleží na lidech*). Jeho šéfredaktor Karel Houba však po Norovi vyžadoval dodatečné redukce a úpravy, a tak spisovatel došel k závěru, že „vydat takový kritický román z let padesátých, jež tehdy teprve hrozila opakováním, a pak se vlastně znovu opakovala v odlice ještě drastičtější v letech sedmdesátých, bylo nemyslitelné a přímo absurdní“ (srov. rukopis *Život nebyl sen*) - a od úmyslu vydat román překřtěný na *Záleží na lidech* nakonec upustil. Kniha již zůstala nevydána a nenašla štěstí u nakladatelů ani po roce 1989. To již ovšem jeho tvůrce nebyl tři roky mezi živými.

Svůj nevydaný román A. C. Nor v podtitulu označil za *román-referát* a pokusil se tu vytvořit žánrový hybrid na rozhraní románové psychologické epiky a publicistické reportáže. Hodlal tu důkladně oddělit jednotlivé sféry společenského a soukromého života a v souladu s tím také pojmenoval jednotlivé kapitoly podle prostředí, které zevrubně popisuje

(například Podnik, Rodina, Brigáda, Výroba, Pohraničí), a tam, kde se tyto sféry protínají a prostupují, se kapitoly nazývají kupříkladu Podnik a rodina, Škola a rodina atp. A. C. Nor v nich analyzuje zejména psychologii nové doby a dochází k obrazu citového a mravního marasmu, jež v zemi zavládl. Příčiny tohoto neutěšeného stavu spatřoval spisovatel mimo jiné v rozpadu tradičních rodinných vztahů, v rozleptání homogenních enkláv humanitní a technické inteligence, jejíž příslušníci museli nedobrovolně odejít do nekvalifikovaných zaměstnání, tj. vlastně na nucené práce. Za velké neštěstí pokládá Nor například vynucený nástup žen do zaměstnaneckých poměrů: i to oslabovalo psychickou stabilitu individua tváří v tvář soukolí nového systému, v němž prozaik Nor shledává delikty nejotřesnější. Napsat tolik nekompromisních slov na adresu nové mocenské garnitury a chtít je knižně vydat - to představovalo v letech 1954-1957, kdy román vznikal, skutečně nanejvýš srdnatý čin. A to ještě Nor všechny své verdikty dokládal a ilustroval náležitými příklady z každodenní praxe, ať se to týkalo například pronásledování dětí ve školách a jejich štvání proti rodičům, či zavedení hyperbyrokratického systému i na těch pracovištích, v nichž byla tato opatření naprosto nevhodná.

A. C. Nor ve svém románovém dokumentu záměrně zdůrazňuje rovinu každodennosti, orientuje se na prožitky a zážitky z všedních dnů svých hrdinů, zpravidla spjaté s některými banálními, zároveň však dějově či psychologicky vyhocenými situacemi v jejich zaměstnání - pokaždé však s takovými, které přes svou faktickou tířečnost mohly způsobit ztroskotání dosavadní životní dráhy hrdinů. Ti se tu potýkají například s praxí podnikových plenárek, s bezradností středních vedoucích kádrů, se zavedením píchaček či s agitací na údajně dobrovolné pracovní brigády. Tzv. všední den se přitom stává jediným časoprostorem, do něhož mají Norovi hrdinové přístup: od všeho ostatního jsou jako by odděleni neproniknutelnou zdí a jejich vztah k dějinnosti jim stále víc splývá s každodenností, a to i s jejími nezbytnými hranicemi, vyplývajícími ze zúžení zorného úhlu a veškeré životní filozofie postav. Ona *cesta k socialismu* se z Norova pohledu skutečně jeví jako cesta tmou, jako slepá ulička, přičemž na konci nekonečného koloběhu všedních pracovních dnů nečeká žádný den nevšední.

Přes autorovu neslitovnou a nekompromisní kritiku amorálních, řodosobněných poměrů, v nichž žijí jeho hrdinové, je tento „protisocialistický“ román napsán převážně z liberálních pozic, nepřekračuje hranice dobové-liberalistické kritiky, charakteristické pro „dobu Května“. Možná jde o záměrný pokus, jak dosáhnout i za cenu kompromisů žádoucího vydání knihy, anebo se zde projevil předválečné levicové spisovatelovo politické přesvědčení. V souladu s prvním pojmenováním knihy se *Cesta k socialismu* ještě Norovi neztotožňovala s pesimistickou *cestou tmou*. Vychází totiž z rozšířené dobové alternativy, podle níž socialismus jako společenský systém není špatný, ba naopak, ale jeho faktické uskutečňování je svěřeno lidem, jejichž morální a psychologické vlastnosti jsou v evidentním rozporu s proklamovanými kvalitami nositelů ideálu světlých a zárných zítřků. Nor přichází - což nikterak nesnižuje jeho dobovou občanskou a uměleckou srdnatost - s dokumentární románovou obdobou osvěcenského žánru *Fürstenspiegel*: po vzoru někdejší didaktické literatury nastává novým vládcům kritické zrcadlo, aby se „konstruktivně“ poučili, jak z pohledu zdola, z pohledu obyčejných lidí a nahlíženo prizmatem jejich všedních dnů vládnout nemají a jak mají zjednat náležitou nápravu. Norův román nakonec do určité míry přímo vyznívá jako návod, s jakými lidmi a jakým způsobem se může v praxi, nejen v teorii, uskutečňovat vytyčený společenský ideál. Do čela podniku je v jeho knize - v čase změn, tedy v čase Května, tj. po roce 1956 - dosazen poctivý a bezúhonný řadový komunista, dosavadní brigádní referent Patka, který se po tragickém úmrtí svých dětí dobrovolně „přihlásil do pohraničí“ - a také kvůli svému tzv. čistému štítu byl vytipován za nového ředitele a záhy jmenován do funkce, když už nastal čas nevyhnutelné, byť jen částečné kádrové obměny.

Poctivec a idealista Patka se v závěru Norovy prózy vrací do Prahy a pouští se do výkonu ředitelské funkce: záleží přece na lidech a na cestě k socialismu mají společnost vést takoví charakterní lidé jako Patka, nikoli ti, kteří podle A. C. Nora budují socialismus s mnoha kapitalistickými přežitky. Jak už to u podobných knih tepajících dobovou morální problematiku bývá, také u *Cesty k socialismu* je její žalující, kritická část románového rukopisu mnohem přesvědčivější než instruktážní a moralizující pasáže, v nichž Nor nechtěně zpodobil klasický moment příchodu „kladného hrdiny“, v jehož osobě vítězí dobro, a země, vedená lidmi jako on, se může dostat z nejhorsího. Byla to však umělá teze: právě všední den coby základní symbol společenské a lidské autenticity způsobuje a ještě způsobí Norovu kladnému hrdinovi Patkovi - charakterizovanému přídomkem „takový hodný člověk a sou-druh“ - určitě i v dalších letech nejvíce starostí. Toto poznání zřejmě záhy přivedlo Nora k novému pojmenování jeho *románu-referátu* jako *Cesta tmou* - ale i k tomu, že jeho dílo po následujících autorských zásazích po myšlenkové stránce vyznívá jakoby do ztracena. Román má publicisticky otevřený konec, vzatý z onoho všedního dne, v němž pravda každodennosti vítězí nad přitažlivou pravdou utopické společenské ideje. „Život se skládá z těch denních maličkostí, a ty nám socialismus bere a neumí nahradit,“ konstatuje se v závěru románu. Tím se *de facto* vyvrací také autorova teze, že všechno - jako posléze v osmdesátých letech za tzv. přestavby - záleží jen na lidech, tj. na tuctových, každodenních lidských kolečkách a šroubečcích společenského systému.

Skutečnost, že reformisticky koncipovaný román A. C. Nora *Cesta k socialismu*, v mnoha aspektech sice kategoricky kritický a neústupně pranýřující existující formy společenského života v padesátých letech, nemohl ani v liberálnějším ovzduší „doby Května“ vyjít, přesvědčivě dokládá, jaké nepřekročitelné hranice v kulturním životě v tehdejších letech ještě existovaly. Dnes tento *román-referát* představuje především literární, beletristický dokument společenskokritických tendencí v české literatuře druhé poloviny padesátých let, jakož i důkaz, že též v prozaické tvorbě sílilo směřování k reflektování a metaforickému nazírání nové společenské reality prostřednictvím příklonu k poetice všedního dne. Celou řadu konkrétních reálií ze svého románu spisovatel ostatně uplatnil po šestnácti letech ve svých pamětech *Život nebyl sen*, v nichž se fakta z jeho života v padesátých letech stala objektem memoárových reminiscencí. Koneckonců rovněž svou životní a literární dráhu spisovatel A. C. Nor popisuje - jak vyplývá již z jejich názvu - skutečně nikoli jako sen, nýbrž jako jediný, dlouhý, zdánlivě nikdy nekončící a naprosto nepoetický všední den.